

způsobuje v některých částech textu chaotičnost (např. s. 85). Hlavní text práce je z téměř jedné třetiny tvořen rozsáhlejšími citacemi, oddělenými od textu do samostatných odstavců, což plynulost textu (a myšlenek) občas narušuje. V mnoha částech tak práce představuje spíše čítanku textů či manuál revitalizačního hnutí. Z hlediska obsahu se lze pozastavit nad „absolutním“ zaměřením autora na autochtonní etnika Evropy. V době, kdy Evropa (a nejen Evropa) nastartovala proces politického odmítání multikulturalismu, jenž je otevřenou reakcí na imigraci, dochází k určité radikalizaci politického přístupu k těmto novým menšinám, které svou početností pravděpodobně převyšují počet příslušníků evropských autochtonních menšin. Procesy revitalizace a jejich nástroje, které Leoš Šatava diskutuje v kontextu „jen poloviny evropských menšin“, by si proto zasloužily analýzu v širších souvislostech etnických menšin, tedy i těch nově imigrovaných. Zaměřením jen na původní obyvatelstvo totiž omezuje obecnou platnost diskutovaných teorií, politik i nástrojů.

Přes zmíněné, spíše marginální, kritické poznámky však lze shrnout, že práce *Jazyk a identita etnických menšin* je jedním z mála komplexních příspěvků k etnickým studiím, které v České republice v posledním desetiletí vyšly. Její hodnota navíc spočívá ve využitelnosti nejen v akademickém prostředí a pro výuku na vysokých školách, ale též u laické veřejnosti (od zájemců o etnické menšiny po „menšinové aktivisty“). Fakt, že se jedná již o druhé, rozšířené vydání (a nutno říci, že rozšířené i v kvalitativní rovině), dokládá obecný zájem o tuto publikaci. Leoš Šatava je přední český expert na původní etnické menšiny Evropy a jeho dlouholeté zkušenosti z terénních výzkumů u etnických menšin se v práci pozitivně projevují. Při četbě čtenář získává jasný dojem, že autor je s tématem více než dobře obeznámen a i přes fundovanost textu a množství citací v něm je schopen psát citlivě.

Adam Horálek

Ivana Loučková: *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2010, 311 s.

Kniha *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu* je jedním z původních českých příspěvků k problematice metodologie sociálněvědního zkoumání. Autorka, docentka Ivana Loučková působící na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, v ní z několika úhlů rozebírá možné pohledy na problematiku, upozorňuje na slabá místa etablovaných přístupů (tedy kvantitativního a kvalitativního) a sama představuje možné řešení v podobě souboru metod, které nazývá „integrováný výzkum“.

Bližší pozornost si publikace zaslouží už tím, že jde o jednu z mála metodologických prací, které v češtině v poslední době vyšly, ale také obsahem, který slibuje její anotace na zadní straně. Z té můžete snadno získat dojem, že kniha nabídne zcela nový pohled na to, jak dělat (nejen) sociologický výzkum. Nicméně spíše než o nový přístup jde o úvahu nad jednotlivými aspekty klasických přístupů ke zkoumání, vypíchnutí jejich slabých míst a pokus o jejich řešení v širším, uceleném kontextu. Přestože zpravidla nejde o převratná zjištění, jejich význam vidím zejména v tom, že jsou nabízeny v pestré paletě, jsou vzájemně propojeny a rozsah knihy umožňuje věnovat jim dostatečnou pozornost. Kniha má ovšem i své slabé stránky, mezi které patří především nejednotný styl výkladu a místy složitá orientace v textu. Nejprve si podrobněji přiblížíme obsah knihy.

Je rozdělena na tři, rozsahem srovnatelné, části: První část se věnuje tvorbě dat v sociálněvědním výzkumu obecně. Nejprve jsou rozebrány vybrané problémy výzkumu, dále je věnován prostor kvantitativnímu přístupu, jeho výhodám a nedostatkům, respektive možnostem a omezením. Analogicky je následně rozebrán přístup kvalitativní. V závěru první části je představen „integrováný“ přístup, který je

hlavním tématem celé knihy. V druhé části je pak ukázáno užití integrovaného přístupu na pěti konkrétních v minulosti realizovaných výzkumných úlohách. Třetí část tvoří přílohy, které se podrobně zabývají dílčími tématy, jež byly v teoretické části pouze stručně nastíněny: rámcovým pojetím sociálních věd, principy tvorby dat v kvantitativním výzkumu, je rozebrán postup etnografické metody a také je detailně představena metoda analýzy dat LINDA, která je jednou z variant korespondenční analýzy a vyvinula ji autorka spolu s Janem Řehákem v 70. letech.

Těžiště knihy, jak již název napovídá, leží v části zabývající se integrovaným přístupem. Ostatní části osvětlují potřebu a možnosti použití tohoto přístupu, teoreticky ukotvují problematiku, případně detailně popisují její určité aspekty. Integrovaný výzkum v tomto pojetí není novým typem výzkumu, který by přinesl vlastní samostatné metody zkoumání, a vytvořil tak doplněk ke kvalitativním a kvantitativním metodám výzkumu. Nejde primárně ani o kombinaci těchto metod, která se běžně označuje jako „mixed design“. Pojem „integrovaný výzkum“ by totiž mohl být českým překladem tohoto metodologického řešení, a pokud od knihy očekáváte uvedení do této dnes populární problematiky, jakousi českou verzi děl autorů, jako je Keith Punch (např. *Introduction to Social Research – Quantitative & Qualitative Approaches*. London, Thousand Oaks, CA, New Delhi: SAGE 1998), pak je lépe sáhnout po jiné knize.

Integrovaný výzkum je definován určitými metodologickými postupy, které autorka charakterizuje termíny „interakce“ a „systematická dynamika“ (s. 70). V zásadě jde o takové postupy, které umožňují překonat nedostatky kvalitativního i kvantitativního výzkumu a lze je právě na tyto metody aplikovat. Jde o systematickou reflexi celého výzkumného procesu, aplikaci několika úhlů pohledu na zkoumanou problematiku, pečlivou volbu výzkumných

metod, zpětnou dohledatelnost postupu výzkumníka, ale také například o přístup k úrovním zobecňování výsledků. Celý koncept je postaven na zodpovědném přístupu k výzkumu, volbě metod, pokrytí „slepých míst“ daných zvolenou výzkumnou strategií. Nejde přitom o nějak zvlášť novátorské přístupy či operace. Inovativní je jejich synergické využití a relativně rozsáhlá diskuse, která je usazuje do širších souvislostí a vysvětluje potřebu jejich využití, ale také jejich omezení. Nejde tedy primárně o kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod (již zmiňovaná problematika „mixed design“), ale o celkovou „filozofii“ přístupu k výzkumu a všem jeho částem.

Na konkrétních příkladech (5. kapitola), převážně z výzkumného projektu „Senioři ve společnosti. Strategie zachování osobní autonomie“ (GAČR 403/02/1182, hlavní řešitelka Hana Sýkorová), jsou pak ukázány aplikace integrovaného přístupu. Jednou z představených metod je například záznam interakcí mezi badatelem a respondentem, který je následně využit při analýze. V případě spíše kvantitativního designu byly využity dva nezávislé výzkumné soubory. V prvním z příkladů šlo o soubor tazatelů a byly analyzovány difference mezi výpověďmi respondentů a těchto tazatelů. Tazatelé, v tomto případě studentky a studenti oboru sociální práce, nejprve standardním způsobem provedli dotazování. Následně v roli posuzovatele sami vyplnili vlastní dotazník, ve kterém reflektovali to, jak oni sami vnímali respondenta. Otázky v obou dotaznících/bateriích byly analogické a výsledky bylo možné komparovat. Tento příklad zmiňují především pro lepší představu o konkrétních postupech integrovaného výzkumu. Je také patrné, že stěžejní je především explicitní a ucelená formulace tohoto přístupu, protože můžeme nabídnout celou řadu výzkumů, které (implicitně) požadavky kladené na integrovanou výzkumnou strategii splňují (jak ostatně autorka jasně deklaruje).

Vraťme se ale nyní detailněji ke struktuře knihy. Většina jejích kapitol byla již autorkou v minulosti publikována v odborných časopisech nebo konferencích (jak uvádí na straně 17) a je tak průřezem její vědecké práce v oblasti metodologie výzkumu. Pravděpodobně všechny texty v minulosti prošly recenzním řízením, či byly jistě diskutovány na přednáškách. Jednotlivé kapitoly jsou tak propracované a nabízejí velmi mnoho zajímavých poznatků, které jsou uceleně prezentovány. Není smyslem této recenze posuzovat kvalitu jednotlivých výzkumných šetření, na kterých je integrovaná metoda demonstrována, uvedené výzkumy lze považovat spíše za nástroj k pochopení metody.

Co knize chybí, je však jednotná linie, která by dokázala provést čtenáře dílem jako celkem. Čtenář v textu rychle ztratí orientaci: není totiž jasné, jestli netypicky rozsáhlou přílohou část číst v momentě, kdy na ní autorka odkazuje v textu knihy, nebo popořadě tak, jak je kniha napsaná. Právě nejednotná linie výkladu kazí dojem z jinak propracované studie. Nemohl jsem se při čtení zbavit pocitu, že autorka některé dříve publikované texty stylisticky příliš neupravovala. Některé tak mají spíše charakter učebnicového výkladu (např. přílohy 1 a 4), jiné spíše odborného článku (kapitola 1).

Není tedy příliš zřejmé, jaký okruh čtenářů zamýšlí autorka oslovit. Na to, aby šlo o učebnici, je použitý jazyk velmi složitý a vyžaduje od čtenáře znalost výzkumné terminologie. V porovnání s klasickými učebnicemi metod sociologického výzkumu (např. učebnice Earla Babbieho *The Practice of Social Research* (Belmont, CA: Wadsworth 2007), knihy Jana Hendla *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* (Praha: Portál 2005) a *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat* (Praha: Portál 2006) se kniha věnuje relativně úzkému výseku problematiky, a přestože shrnuje i základy sociálněvědního zkoumání, pohybuje se spíše na teore-

tické rovině, kdy autorka pouze problematiku shrnuje (kapitoly 2 a 3) a dále na ní staví, spíše než aby je vysvětlovala. Na druhé straně kniha obsahuje rozsáhlou část s příklady, na kterých je demonstrována integrovaná metoda, což považuji za přínosné i pro studenta. Za zmínku také stojí ucelený a přehledný stručný popis etnografické metody výzkumu v příloze 3, který se učebnicovému výkladu blíží nejvíce. Dokážu si představit, že knihu využije někdo pro osvěžení svých znalostí a načerpání další inspirace, pokud se například po delší době vrací k výzkumné práci.

Kapitoly, které mají charakter odborného článku (kapitola 4, kde je představena integrovaná metoda a samozřejmě také „obnovená prezentace“ metody LINDA), jsou pak svým charakterem určeny odborné veřejnosti. Je otázkou, zda vás napadne po knize sáhnout při hledání pramenů k různým tématům, pokud jste s ní již dříve nepřišli do kontaktu. To se týká zejména příloh, ale také příkladů, na kterých je integrovaná metoda demonstrována. Pokud ale řešíte obdobné úlohy, určitě byste této části knihy měli věnovat pozornost.

Některé pasáže knihy by jistě zasloužily aktualizovat (jak dokládá například pasáž na s. 211, kde je zmíněna potřeba zapisovat data na diskety), případně text doplnit o vývoj v posledních letech (kromě odkazů na díla autorky je nejnovější zdroj celé knihy z roku 2004, v literatuře, na kterou se autorka odvolává, jsou ale mimo jiné i skripta pro studenty prvních ročníků sociologie z roku 1992). Dojem, že je kniha spíše kompilací řady článků, zesilují také občasné duplicity, v knize jsou opakovaně ponechány v zásadě velmi podobné pasáže (např. popis výzkumného souboru použitého v konkrétních příkladech využití integrovaného výzkumu na s. 108 a následně na s. 112), některé pasáže (úvod 5. kapitoly) příliš nesouvisí s tématem knihy a s rozebíranou problematikou souvisí jen velmi

vzdáleně. Místy jsem měl také dojem, že autorkou vyvinutá metoda LINDA je hlavním pilířem zde prezentovaného integrovaného přístupu, ačkoli právě jednoznačné preferování vybraných metod před ostatními jde proti duchu konceptu integrovaného výzkumu. Samotný popis metody je sice precizní a vyčerpávající (pokud mohu soudit), ale spíše bych jej hledal v odborném časopise, který se věnuje statistickým metodám, než v této jinak metodologicky laděné knize.

Je však třeba ocenit, že jednotlivé kapitoly jsou zajímavé samy o sobě, a mně osobně nabídly řadu námětů k zamyšlení nebo pasáží uceleně popisujících různé problémy, které se objevují při výzkumu v sociálních vědách, ale zatím nebyly v jedné publikaci v češtině diskutovány. Oproti jiným autorům je třeba vyzdvihnout také to, že se autorka kromě kritiky etablovaných výzkumných přístupů jasně snaží tyto problémy řešit, což již (na rozdíl od kritiky) tak běžné není.

Celkový dojem z knihy mohu přirovnat k jiné české práci věnované metodologii sociálněvědního výzkumu, totiž ke knize Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost* (Praha: Karolinum 1993). Pokud jste ji někdy otevřeli a začeti se do ní, pak vás jistě překvapila poměrně širokým záběrem a množstvím cenných rad a postřehů. Ale když jste je posléze chtěli najít nebo jste potřebovali dohledat nějakou konkrétní informaci, bylo to v podstatě nemožné. Kniha Ivany Loučkové se jí v tom podobá. Obsahuje řadu zajímavých pasáží, které jistě stojí za pozornost a jsou podloženy bohatou výzkumnou zkušeností autorky. Když máte trpělivost nebo knihu přečtete od začátku do konce, pak je najdete. Na straně druhé jsem měl při jejím čtení několikrát pocit, že je složena z několika částí, které k sobě úplně „nepasují“. A to je škoda.

Martin Buchtlík

Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2009, 309 s.

Co do členství v badatelských institucích pestrý kolektiv autorů (mimo editorů také Ondřej Hofírek, Yana Leontiyeva, Mirka Nečasová, Michal Nekorjak, Hana Pařízková a Jiří Vyhlídal) přichází s publikací, která správně usiluje o zaplnění prázdného místa v českém sociálněvědním bádání. Téma migrace (jak přeshraniční, tak vnitrostátní) se sice, alespoň měřeno počtem odborných publikací, dostává blíže centru pozornosti, nicméně pohled tohoto autorského kolektivu opřený o rozsáhlý kvalitativní výzkum zatím chyběl. A to i přesto, že převážně statisticky orientované práce týmu okolo doc. Dušana Drbohlava (PřF UK) či politicko-filozofický pohled A. Baršové a P. Barši patří vedle několika jiných textů k výjimečně kvalitním publikacím. I s ohledem na aktuální vývoj v ČR jde o autorský záměr navýsost relevantní.

Na třech stovkách stran, a to včetně slovníčku pojmů, rejstříku a dobře zpracované metodologické přílohy, kde lze nalézt i detailní scénář rozhovorů, autoři sledují integrační strategie přistěhovalců. Design výzkumu je omezen na perspektivu samotných migrantů, přesněji 251 déle než rok usazených migrantů z tzv. vyspělých zemí (EU-15, Kanada, USA), nových členských zemí EU (EU-12), zemí bývalého Sovětského svazu, Vietnamu, ale také přistěhovalců z tzv. třetího světa. Vzhledem k výzkumnému zaměření většiny autorského kolektivu (VÚPSV Brno) je sociální integrace přednostně zaměřena na trh práce. Už tak pestrý vzorek autoři obohatili také tím, že respondenti pocházejí z Prahy, Brna a Plzně. Je nasnadě, a ani autoři to nepopírají, že nejde o záměr tímto vzorkem statisticky reprezentovat populaci ČR, avšak dosažená pestrost vzorku přidává výzkumu na hodnotě, neboť v centru pozornosti není jen ČR.